

Alban diplomatın Qərbi Azərbaycan həqiqəti axtarışı

Gənci Muçay: “Azərbaycanın Ermənistandakı tarixi və mədəni irsi: Ermənistanın onu qorumaq və bərpa etmək öhdəliyi”

(əvvəli ötən saylarımızda)

Müasir tarixin global təcrübəsi

Müasir tarixdə, mədəni irsin məhv edilməsi ilə bağlı global miqyasda geniş qınama ilə qarşılanan bir neçə nümunə mövcuddur. Aşağıda bəzi diqqətəlayiq halları qeyd etmək olar:

Balkan müharibələri (1990-cı illər): Yuqoslaviyanın dağılması zamanı mədəni irsin, xüsusilə də dini və tarixi abidələrin məqsədli şəkildə məhv edilməsi beynəlxalq miqyasda geniş qınanmışdır.

Palmira (Suriya): İŞİD tərəfindən Palmiranın qədim şəhərinin dağıdılması tarixi və mədəni cinayət kimi qəbul edilmiş və BMT tərəfindən qətiyyətlə pislənmişdir.

Mali, Timbuktu (2012): Silahlı qruplar tərəfindən Timbuktu şəhərinin qədim məscidlərinin və məzarlarının məhv edilməsi beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən

səsi olduğunu sübut edən tarixi faktlar geniş yayılmalıdır.

Bu cür dağıntılar yalnız keçmişə hörmətsizlik deyil, həm də gələcək nəsillər üçün tarixin və mədəni irsin itirilməsi təhlükəsi yaradır. Bu səbəbdən, beynəlxalq səviyyədə həm hüquqi, həm də mədəni səylərin gücləndirilməsi vacibdir.

Xülasə

Azərbaycanın mədəni irsinin məhv edilməsi və ya buna laqeyd qalınması sülh prosesinə mənfi təsir göstərən mühüm məsələdir. Bu yerlərin bərpası və qorunması, hər iki xalqın mədəni və tarixi miraslarının tanınması və hörmət edilməsi ilə barışığa doğru addım ola bilər. Belə abidələrin qorunması beynəlxalq mədəni irsin mühafizəsi normalarına uyğun olmaqla yanaşı, qarşılıqlı hörmətin təşviqinə də xidmət edir. Bu isə Ermənistan və Azərbaycan

dözümlülük və daha parlaq bir gələcəyə ümidlə dolu bir tarix. Bu səfər mənə bu şəhərlərin yenidən qurulması, mədəni irsin qorunması və Azərbaycan xalqının ləyaqətinin bərpası üçün görülən monumental səylərə birbaşa şahidlik imkanı verdi.

Ağdam: dağıntılar içində ümidlər

Ağdama daxil olduğum an, gördüyüm mənzərə mənə sarsıtdı. Şəhər, böyük bir qəbiristanlıq təəssüratı yaradırdı. Dağıdılmış və talan edilmiş evlər sonsuzluğa qədər uzanırdı və bu sükut ürək ağrıdırdı. Bu xarabalıqlar arasında gəzişərkən, burada baş verən faciənin ağırlığını dərinlən hiss etdim. Ağdam bir zamanlar on minlərlə insanın vətəni olmuşdu, lakin indi onun rəngarəng keçmişindən yalnız qalıqlar qalıb.

Ən təsirli anlardan biri, Ağdam məscidinin qarşısında dayandığım an idi. Məscidin divarları hələ də laqeydliyin və təhqirin izlərini daşıyırdı, lakin o, Azərbaycan mədəniyyətinin və inancının tolerantlıq simvolu kimi qürurla dayanırdı. Bərpa işlərinin davam etdiyini görmək mənə ümid verdi. Əvvəl işğal zamanı mal-qara saxlamaq üçün istifadə edilən bu məscid indi əvvəlki əzəmətinə qaytarılır. Bu, adi bina deyil – Azərbaycan mədəniyyətinin və imanının, dözümlülüyünün təəcəssümüdür.

Mən həmçinin bir zamanlar tamaşaçıların gülüş və alqış səsləri ilə dolu olan Ağdam Dram Teatrının qalıqlarını da ziyarət etdim. İndi o, öz əvvəlki halının kölgəsi kimi qalır, görənlərə işğal zamanı vurulan mədəni zərərli xatırladır. Lakin mənə xoş oldu ki, teatrın yenidən qurulması ilə bağlı planlar var və o, yenidənqurmanın simvoluna çevriləcək.

Ağdamın yaraları dərin olsa da, davam edən yenidənqurma və açıq səma altında muzey yaratmaq planları mənə bu şəhərin sadəcə yaşamaq üçün yer kimi yox, həm də

Azərbaycanın dözümlülüyünün canlı bir simvolu kimi yenidən ayağa qalxacağına ümidləndirir.

Füzuli: yenidən qazanılmış şəhər

Füzuliyə səfərim də eyni dərəcədə emosional idi. Ağdam kimi, bu şəhər də illərlə davam edən işğaldan sonra xarabalığa çevrilmişdi. Lakin, indi həyatın və yenidənqurmanın əlamətləri ortaya çıxmağa başlayır. Mən yeni infrastrukturun qurulduğu yerlərdən keçdim və tikinti komandalının köçkün sakinlərin qayıtması üçün şəhəri hazırlamaq üçün yorulmadan çalışdıqlarını gördüm.

Füzulidə ziyarət etdiyim ən təsirli yerlərdən biri “Araz” qəzetinin redaksiya binasının qalıqları idi. Bu tarixi yer işğal dövründə ciddi zərər görmüşdü. Onun bərpası demək olar ki, tamamlanıb və onu yenidən canlandırmaq üçün işçi heyətin sədiqliyini görmək mənə qürur hissi verdi.

Füzulidə mənə ən çox təsirləndirən təniş olduğum insanların əzmkarlığı idi. Bir çoxu öz köklərinə olan dərin bağlılıqla doğma şəhərlərini yenidən qurmağa qayıdan işçilər idi. Onların itki və ümidlə dolu hekayələri bu bölgəni xarakterizə edən dözümlülüyü mənə xatırlatdı.

Şuşa: mədəniyyətin dirçəlişi

Şuşa səfərimin, bəlkə də, ən emosional hissəsi oldu. Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı kimi tanınan bu şəhər tarixi və simvolik baxımdan böyük əhəmiyyət daşıyır. Şəhərin küçələrində gəzərkən onun tarixi və işğal zamanı çəkdiyi ziyanı sözün əsl mənasında hiss etdim.

Mənim ilk ziyarət etdiyim yer XIX əsrin möhtəşəm abidəsi olan Yuxarı Gövhər Ağ Məscidi oldu. Bu məscid işğal zamanı zərər görmüş, lakin indi həssaslıqla bərpa edilir. Orada dayanarkən, şəhərin bir zamanlar canlandığı həyat təsəvvürümə gəlirdi və onun yenidən dirçəlməyinə dair dərin ümid hiss etdim.

Şəhər boyunca gəzərkən, yeni evlərin tikildiyini, məktəblərin yenidən açıldığını və ailələrin geri döndüyünü gördüm. Hazırda sakinlərin əksəriyyəti hərbi personal, polis və dövlət məmurlarıdır, lakin mülki həyatın qayıtmasının əlamətlərini görmək mənə ürəkləndirdi.

Ən yaddaqalan anlardan biri də bir qrup məktəbli oğlanın mənə yaxınlaşması oldu. Onlar şəhər barədə təəssüratlarını ilə maraqlandılar və məktəb tapşırıqları çərçivəsində düşüncəli suallar verdilər.

Onların öz irslərinə olan qüruru və gələcəyə olan ümidləri hiss olunurdu. Mən onlara Azərbaycanın tarixə qarşı ədalətsiz münasibətlə üzləşdiyini, lakin yenidənqurma səylərinin və onların nəsillərinin nikbinliyinin gələcəklərinin valideynlərindən daha parlaq olacağına inam verdiyini söylədim. Mən həmçinin onlara gələcəyə baxmağı və müharibənin izlərini unutmayaraq irəliləmələrini tövsiyə etdim.

Ümumi təəssüratlar

Ağdam, Füzuli və Şuşada keçirdiyim vaxt tarix boyunca səyahətə bənzəyirdi. Bu tarix həm faciələrlə, həm də səbrlə müşayiət olunurdu. İşğal zamanı baş verən dağıntılar təkə fiziki yox, həm də mədəni xarakterli idi. Bu dağıdıcılıq zəngin irsin silinməsinə yönəlmişdi.

Lakin yenidənqurma səylərini müşahidə etdikcə, Azərbaycan hökumətinin bu şəhərləri bərpa etmək öhdəliyinə görə dərin minnətdarlıq hissi keçirdim.

Hazırda baş verən transformasiya monumental miqyasdadır. Ağdamın xarabalıqlarından Şuşanın ümidverici küçələrinə qədər keçmiş və gələcək arasındakı ziddiyyət çox təsirli idi. Köçkün ailələrin könüllü olaraq evlərinə qayıtması, yeni mədəniyyət abidələrinin bərpası və ümidlə böyüyən gənclər bu şəhərlərin sadəcə bir məkan deyil, dözümlülük, qürur və yenilənmə simvolu olduğunu mənə bir daha xatırlatdı.

Ağdam, Füzuli və Şuşa boyunca səyahətim çox şəxsi təcrübə idi. Bu, mənə Azərbaycanın tarixini yenidən özünə qaytarmaq və daha yaxşı bir gələcək qurmaq üçün olan güc və qərarlılığını xatırlatdı. Bir zamanlar dağıntıların simvolu olan bu şəhərlər indi ümid və dözümlülük simvollarına çevrilir.

Keçmişin yaraları həmişə qalacaq, lakin burada formalaşan gələcək ləyaqət, qürur və yenilənmə ilə doludur. Mən bu şəhərlərin təkə yenidən qurulacağına deyil, həm də Qafqazda mədəniyyət və tarix mərkəzləri kimi yenidən çiçəklənəcəyinə əminliklə ayrıldım.

Hazırladı:
T.AYDINOĞLU
XQ

qınanmış və bu əməllərə görə Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsində məsuliyyətə cəlb olunmuşdur.

Təkliflər

Hüquqi cavab: Azərbaycanın mədəni irsinin məqsədli şəkildə məhv edilməsi və ya mənimənilməsi ilə bağlı əməllər beynəlxalq hüquq normalarına əsasən müharibə cinayəti kimi qiymətləndirilməli və məsul şəxslər ədalət qarşısında cavab verməlidirlər.

Beynəlxalq nəzarət: UNESCO və digər beynəlxalq təşkilatlar bu cür dağıntıların araşdırılması və qarşısının alınması üçün daha effektiv nəzarət mexanizmləri yaratmalıdır.

Maarifləndirmə: Beynəlxalq ictimaiyyətdə bu mövzuda məlumatlılığın artırılması üçün tədqiqatlar, seminarlar və sərgilər təşkil edilməli, Qafqaz Albaniyası abidələrinin Azərbaycanın irsinin bir his-

asında davamlı sülhün əsas şərtidir.

Ermənistanda Azərbaycan mədəni irsinin qorunması, mühafizəsi və bərpası etimad, hörmət və əməkdaşlıq üçün əsas yaratmaq baxımından həyatı əhəmiyyət kəsb edir. Bu yerlərin qorunması Ermənistanın bölgənin ortaq tarixini tanımasını, barışıq təşviq etməsini və davamlı sülh üçün zəmin yaratmasını təmin edə bilər.

Mədəni irsə bağlılıq xoş niyyətin simvolik və praktiki jesti kimi də çıxış edə bilər ki, bu da tarixi narazılıqları aradan qaldırmağa, dialoq, birlik və qarşılıqlı anlayış üçün yollar yaratmağa kömək edə bilər.

Şəxsi düşüncələr

Ağdam, Füzuli və Şuşa şəhərlərinə səfərim mənə dərin təsirləndirdi. Bu, bir vaxtlar çiçəklənən, lakin indi bərpa olunan yerlər, həm ürəkəğrıdan, həm də ilhamverici idi. Bu şəhərlərdən keçdiyim hər addım tarixə bir səyahət idi – dağıntılarla,